

Anton Tomaž Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi

Beseda o pisatelju

Linhart se je rodil v meščanski družini, 11. decembra 1756 v Radovljici. Mati je bila Slovenka, oče Čeh, nogavičar in kolikor je znano je od njega Linhart največ slišal nemščino. Po materini smrti (tedaj je imel 9 let) in očetovi vnovični poroki je odšel v ljubljansko latinsko šolo – jezuitsko gimnazijo. Končal jo je 1773. Med njegovimi sošolci je bil tudi znani Jurij Vega. Šolski program je obsegal filozofijo, sholastično filozofijo in izbrano antično literaturo. Fizika in nemščina sta se uveljavili šele leta 1770. Leta 1776 je vstopil v cistercijanski samostan v Stični. Tam je ostal skoraj 2 leti. Kmalu je izstopil iz samostana, iz tega lahko sklepamo, da je kakršnokoli utesnjenost slabo prenašal. Povrhu so bile razmere v Stični nezdrave; kor priča upor menihov leta 1778. Pot ga je naprej vodila na Dunaj. Iz dunajskih let je Linhartov prvi dramski poskus Miss Jenny Love (1780) v nemščini. Mračna tragedija je nastala pod vplivom Shakespeara. Na Dunaju je Linhart napisal večino pesmi za zbirko Cvetje s Kranjskega za leto 178, ki je izšla v Ljubljani. Almanah Rožice s Kranjskega pa je vključeval tudi prevod sentimentalne spevoigre Pusti otok. Izvirnik je delo italijanskega pisatelja Metastasia. Po prihodu v Ljubljano je bil Linhart razočaran, predvsem zato, ker je ostal brez službe. Najprej je postal arhivar pri škofu Herbertsteinu, a se je z njim sprl. Do 1790 je delal pri kresijskem uradu in bil 1786 izbran za okrožnega šolskega nadzornika. Linhart je osnoval amatersko gledališče, Družbo prijateljev gledališča (1786 in 87). Najprej so igrali nemške drame, 1789 pa so prvič uprizorili Županovo Micko, kot dodatek k nemški igri. Za njegov življenjepis je pomembno omeniti poroko leta 1787 in napredovanje v službi. Po izidu Matička je živel le še štiri leta in umrl v noči od 14. na 15. julij 1795 leta.

Obnova dogajanja Dogajanje drame

Zgodba se odvija na podeželskem dvorcu nekje na Gorenjskem, v Linhartovem času. Baron Naletel je vrtnarja Matička povišal v prvega služabnika; njemu in njegovi izbranki, hišni Nežki, je dodelil tudi novo prebivališče: sobo v bližini svoje in baroničine. Matička bremeni pismo, s katerim je potrdil, da mu je Smrekarica (ki jo je spoznal v prejšnji službi na Gobovem gradu) posodila 200 kron. S taistim pismom se je zavezal vzeti jo za ženo.

1. dejanje

Matiček in Nežka se v novi sobi pogovarjata o poroki in nevesta razkrije ženinu, da jo baron želi zase in da ju je zato naselil v svoji bližini. Advokat Zmešnjava v naslednjem prizoru opomni Matička na Smrekarico, vendar se ta ne ustraši. Nežka tolaži Tončka, študenta na

počitnicah, ki je zaljubljen v baronico. Naletel ga ne mara in ga podi nazaj v Ljubljano. Ko baron vstopi k Nežki, se Tonček skrije. Ko pride še Žužek, grajski uradnik, se skrije tudi baron, vendar se kmalu pokaže in odkrije tudi Tončka. Ta je slišal vse baronovo dvorjenje Nežki, zato bo moral v Ljubljano. Matiček prosi gospodarja, da bi vaščani in godci zvečer za ples smeli priti v graščino, in dobi dovoljenje. Tončka pregovori, naj odide le na videz in se skrije v gradu.

2. dejanje

Nežka pove gospe, da jo baron zapeljuje, medtem pa je Matiček že začel uresničevati svoj načrt: baronu je poslal pismo s sporočilom, da mu gospa ni zvesta. Tako kani v gospodu vzbuditi ljubosumje in zanimanje za soprogo. Sklenejo, da bo namesto Nežke šel na sestanek z gospodom Tonček v njeni obleki. Ko ga ženski ravno preoblačita, pride baron in Tonček se skrije v sosednjo sobo. Baron je prejel pismo in sklepa, da je tam gospejin ljubček. Tonček skoči skozi okno, gospod pa želi sklicati ljudi in pred njimi odpreti vrata. Medtem ko njega in gospe ni, se v sobo vtihotapi Nežka in izstopi, ko se vrne gospod. Ta zdaj verjame, da se je žena pošalila z njim in jo prosi odpuščanja. Delavec Gašper pove, da je videl nekoga skočiti skozi okno, in prinese pismo, ki ga je ubežnik izgubil – naslovljeno je na preferkta (vodjo šole) v Ljubljani; gre za baronovo pismo, ki bi ga moral Tonček odnesti s seboj. Matiček prepričuje barona, da je on skočil skozi okno, pismo pa da je bilo treba še enkrat zapečatiti. Zdaj bo na sestanek v gozdu šla gospa sama, v Nežkino obleki.

3. dejanje

Baron ni čisto nasedel in nekaj sluti. Še isti dan skliče sodno obravnavo. Pred Matičkom je treba razsoditi še v dveh primerih, končata se v škodo podložnikov. Matiček obtožbe uspšeno zavrača in na koncu se celo izkaže, da je Smrekarica njegova mati in Žužek oče. Ta se odloči, da jo bo poročil. Nežka je od gospe dobila denar za doto in želi z njim izplačati Smrekarico, a Matiček ji predstavi očeta.

4. dejanje

Nežka potolaži ljubosumnega Matička, skupaj pripravita pismo za barona. Med dekleti, ki prinesejo gospe rože, je tudi preoblečen študent Tonček. Baron ga prepozna, vendar ga pred njegovo jezo reši Jerica (županova hči); izposluje celo dovoljenje, da bosta zvečer smela skupaj plesati. Baron Nežki na glavo posadi venec devištva. Nežka mu izroči pismo in baron ji odgovori (napove sestanek zvečer pod lipo na vrtu) prek Jerice. Ta pove Matičku o domnevnih Nežkinih nakanah in on se odloči, da jo bo zvečer na sestanku zalezoval.

5. dejanje

Matiček je s fanti skrit v vrtu. Gospa in Nežka prideta v zamenjanih oblekah. Matiček je olajšan, ko spozna, da ga Nežka še vedno ljubi, baron pa verjame, da njegovo soprogo nek moški vodi v uto; požene se za njima. Prepozna Matička, ne pa tudi Nežke. Ko besni, stopi pred njega njegova žena. Osramočen jo prosi opuščanja. Z Matičkovo poroko bodo počakali nekaj dni, kajti Žužek je pisal po Smrekarico – torej bo ženitev dvojna.

Osrednji liki

Matiček

Matiček je odrasel pri ciganih, torej je v primerjavi z baronom brez vsakega porekla. Je preprost fant, vendar nikakor neumen. Presenetljiva je njegova samozavest, ko spletkari zoper barona. Njegova trdnost se omaje le, kadar ga zaradi neveste prime ljubosumje. Matiček je neznansko iznajdljiv, kar ga pogosto reši iz zagat. Na poti k cilju, ki si ga je zastavil, ga ne ovirajo laži, za svoje namene pa rad uporablja tudi druge ljudi. V tem primeru gre za sorazmerno realistično prikazanega razumarskega in razumnega služabnika.

Baron Naletel

Bralcu se pravzaprav smili, ker pogosto daje vtis, da je bolj neumen kot brezobziren in nemoralen. Dobro lastnost bomo pri njem težko našli. Baron ni človek, ki bi lahko o nečem resno razmišljal, gre za karikaturu človeka, ki pač najbolj jasno odseva protiplemiško idejo komedije. Treba je reči, da je naslikan čisto črno, ter da to po vsej verjetnosti tudi škoduje prepričljivosti dela in njegovi literarni vrednosti.

Nežka in gospa baronica

Po svoje sta hecni. Po eni strani značajsko manj izdelani, čeprav obe povsem pozitivna lika, delujeta bolj blede od svojih moških partnerjev. Vendar je treba reči, da sta bolj razumski in manj podlegata čustvom in strastem. Baronica je pasivnejša in neskončno potrpežljiva zakonska žena plemiča. Drama ženskam na večih mestih pripisuje moč nad mošimi.

Nastanek

Matiček je predelava Beaumarchaisove komedije Nori dan ali Figarova svatba. Delo *Le mariage de Figaro* je zbudilo v toku stoletja različne odmeve doma in po svetu. Po drugi strani ugotavlja Bainville, da je igra satirična na starinski način. Ludvik XVI. je igro sicer prepovedal, a potem dovolil. Vmes je prišlo do pollegalnega uprizarjanja. Igra je grobo žalila plemstvo, toda taisto plemstvo jo je z veseljem hodilo gledat od prve dovoljene uprizoritve leta 1784 do revolucije 1789.

Ideje

In ravno v udarnosti (za tedanje razmere na Kranjskem) verjetno Linhart presega Francoza, sam je Matiček na uprizoritev moral čakati precej dlje - do leta 1848. pred izvedbo *Matička* so le na pol javno recitali, o čemer se je ohranilo Zoisovo pričanje. V vseh drugi pogledih je treba priznati izvorniku precej večjo vrednost, če smo pripravljene sprejeti njegovo galantno konverzациjo kot kvaliteto. V nasprotnem primeru je Linhart dramo res naredil manj gostobesedno in se osredotočil na dogajanje, na zgodbo. Najbolj opazna razlika je spust po socialni lestvici – visoko plemstvo se je spremenilo v deželane, meščanski Figaro je postal grajski služabnik, evropske razmere so postale kranjske. Za idejnost je posebej pomemben prizor sodne obravnave, kjer Matiček v besedah suvereno obvladuje advokata Zmešnjavo in

Žužka in Budalo, poleg tega pa izposluje postopek v slovenščini. Kaže tudi močno nasprotovanje reformam, ki so prinesle podložnikom več pravic in gospodi več dolžnosti.

Jezik

Ko opazujemo Matičkov jezik, se moramo spomniti, da je bil Linhartov namen tudi dokazati, kako slovenščina zmora melodičnost in najfinejšo kozmičnost. Temu bi z današnjega vidika oporekali, če bi brali izvornik (že zaradi bohoričice). V jeziku najdemo značilnosti tedanje gorenjščine, dolenjske posebnosti pa so verjetno dediščina protestantske osnove knjižnega jezika. Sodobnega bralca najbolj motijo germanizmi, ki vendarle izkazuje zadrego tedanje slovenščine.